

Коваленко В.В.

Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ОЧИМА ЮРИСТІВ: ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У даній науковій статті здійснено аналіз результатів анонімного опитування осіб юридичного профілю діяльності з питань, що стосувались сталого розвитку економіки, а також визначено теоретико-прикладні проблеми, які потребують вирішення на доктринальному рівні.

Зокрема, встановлено, що більшість зазначених респондентів вважають сучасну державну політику з даної проблематики неналежною та такою, що потребує удосконалення правового механізму забезпечення сталого розвитку економіки нашої держави, на всіх рівнях (законодавчому, правозастосовному, організаційно-управлінському, т. ін.).

Доведено у зв'язку з цим і той факт, що на даний процес впливає низка проблем, детермінованих різноманітними причинами, умовами і корелянтами, вирішення яких лежить у площині наукових розробок та їх активізації з урахуванням сьогодення в Україні (війни з росією; дефіцитом державного бюджету; інфляційними процесами тощо).

Виходячи з отриманих результатів даного дослідження, констатована необхідність більш детального та предметного вивчення зарубіжного досвіду з питань, що стосуються післявоєнної розбудови економіки та раціонального і ефективного використання існуючих на той період ресурсів, використання яких здійснювалось за рахунок жорсткого правового забезпечення всіх аспектів економічної діяльності.

Серед інших проблем, що можуть стати предметом окремих та комплексних наукових досліджень з означеної проблематики, у цій науковій статті звернута увага на такі із них, які пов'язані: а) з неналежним проведенням реформ у сфері економіки; б) звуженням існуючих у законі економічних прав як громадян, так і суб'єктів господарювання; в) незадовільною співпрацею України з Міжнародним валютним фондом (МВФ); г) з суб'єктивним підходом держави до оподаткування прибутків фізичних і юридичних осіб; ґ) з неадекватним реагуванням держави на випадки розкрадань чужого майна та встановленням у зв'язку з цим досить м'яких видів юридичної відповідальності та покарань; ін.

Ключові слова: сталий розвиток економіки, правове забезпечення, емпіричне дослідження, респонденти, юристи, державна політика у сфері економіки, економічні реформи.

Постановка проблеми. Більш як 10-ти річна війна російської федерації (рф) проти України, яка з лютого 2022 року набула форм відкритої військової агресії, крім численних втрат серед населення та особового складу Збройних Сил України (ЗСУ) й інших військових формувань [1], принесла для нашої держави й колосальні економічні збитки [2].

У такій ситуації, як видається, досить важливо на законодавчому рівні розробити стратегію сталого розвитку України у післявоєнний період, взявши при цьому за основу ті проекти з даного питання, що зареєстровані у Верховній Раді України [3]. При цьому перед її затвердженням досить важливо вивчити думки різноманітних фахівців

з означеної проблематики (юристів, економістів, фінансистів, т. ін.) та врахувати їх при прийнятті відповідного рішення по суті.

Саме з цим міркувань, у даній науковій статті відображені результати анонімного опитування юристів щодо правового забезпечення сталого розвитку економіки в Україні, як ключових суб'єктів нормотворчої діяльності, а також здійснення їх оцінки з урахуванням існуючих у нашій державі проблем.

Виходячи з цього, метою даної наукової статті є обґрунтування необхідності активізації комплексних і монографічних наукових досліджень з означених питань для створення належних умов доктринального супроводу Стратегії сталого розвитку України.

Натомість, *головним завданням* цієї статті є оцінка отриманих результатів анонімного опитування у контексті існуючих на сьогодні проблем, що стосуються правового забезпечення сталого розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження сучасних основних шляхів забезпечення сталого розвитку України не залишилася поза увагою різних науковців, зокрема, таких як А. В. Войціховський, М. В. Гришаков, І. В. Кирєєва, В. В. Мицик, О. О. Нігрєєва, М. В. Піддубна, Т. С. Садова та інші.

Безперечно, зусиллями вищезазначених учених була створена міцна теоретична й методологічна основа для сучасних і майбутніх наукових досліджень даної проблематики, проте необхідно зауважити, що їх праці не повною мірою охоплюють комплекс питань, присвячених шляхам забезпечення сталого розвитку України.

Постановка завдання. Метою статті є: розкрити особливості правового забезпечення сталого розвитку економіки України очима юристів.

Виклад основного матеріалу. Вказане емпіричне дослідження [4] було проведено у 13 областях України (Вінницькій, Волинській, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій). При цьому в анонімному опитуванні на добровільних засадах прийняли участь 1256 осіб, які мали фахову підготовку та вищу юридичну освіту і працювали в установах, організаціях і підприємствах різних форм власності.

Опитані юристи за віковою ознакою – це особи від 22 до 64 років і старші, серед яких найбільшу питому вагу мали респонденти віком від 28 до 33 років (30% у їх структурі).

Щодо інших кримінологічно значущих ознак [5, с. 257-262] зазначених респондентів, то звертають у зв'язку з цим увагу наступні з них:

а) особи, які мали вищу юридичну освіту, у структурі описаних юристів складали 50% (622 з 1256 осіб);

б) особи, які володіли ученим ступенем – 10% (135 осіб);

в) особи, які мали ступінь магістра права – 32% (403 особи);

г) особи, які володіли найбільшим трудовим юридичним стажем – 33% (від 4-х до 7-ми років такої практики);

г) більшість опитаних осіб – чоловіки (56% (696 з 1256 осіб)).

Виходячи з отриманих відповідей на визначені в анкеті 29 питань та з метою забезпечення репрезентативності результатів даного дослідження [6, с. 13], як найбільш теоретично та практично значущі, звертають на себе увагу наступні із них:

1. Сучасна економічна політика України [7, с. 149–223] не задовольняє 50% опитаних юристів (634 з 1256 респондентів), а ще 39% цих осіб з цього приводу зазначили, що цей вид політики задовольняє їх лише частково. При цьому неналежною вважають діяльність щодо правового забезпечення сучасної економіки України 40% юристів (509 з 1256 опитаних осіб), а ще 38% (477 осіб) оцінили її, як «частково» належною.

Крім цього, 29% респондентів з числа юристів (367 з 1256 опитаних осіб) незадовільним визнають науковий супровід економічної діяльності в Україні, а ще 46% – вважають її «частково» належною.

Більш того, такими, що не відповідають змісту кращих світових економік сучасні реформи у цій сфері суспільних відносин в Україні, 34% опитаних юристів (429 з 1256 респондентів), а ще 37% (463 особи) таке співвідношення визнають «частковим».

Цікавим з цього приводу є й такий факт: більшість зазначених респондентів (50% (633 з 1256 осіб) вважають, що в Україні варто впроваджувати зарубіжний досвід з питань визначення критеріїв професійного росту фахівців в економіці, коли кожен із них має відпрацювати на відповідній посаді мінімальний строк, а ще 30% (389 осіб) переконані, що такі оціночні показники мають бути введені в нашої державі «частково».

Цікавим у зв'язку з цим є й такий факт, а саме: неоправданими вважають дії держави щодо звуження існуючих у законі економічних прав громадян у ході проведення реформ в Україні 59% респондентів з числа юристів (745 з 1256 опитаних осіб), а ще 24% із них (303 особи) допускають такі дії держави «частково».

2. Тільки 36% опитаних юристів (455 з 1256 респондентів) переконані, що співпраця України з Міжнародним валютним фондом (МВФ) є для неї необхідною, а ще 24% – «частково».

Знову ж таки, лише 37% зазначених респондентів (464 з 1256 опитаних осіб) вважають перспективною співпрацю України з МВФ у подальшому, а ще 33% (403 особи) – переконані, що ця діяльність має бути «частковою».

3. Лише 4% опитаних юристів (155 з 1256 респондентів) повідомили, що не схвалюють розширення розвитку малого бізнесу в Україні, а ще

38% (488 осіб) переконані, що це слід робити «частково».

Крім цього, 20% (253 з 1256 опитаних осіб) вважають, що не варто на державному рівні регулювати ціноутворення в Україні, а ще 32% (399 осіб) з даного приводу повідомили, що така діяльність має носити частковий характер.

У той самий час, більшість опитаних юристів переконані, що на державному рівні слід контролювати діяльність суб'єктів підприємницької діяльності (на вказане питання в анкеті «так» відповіли 52% респондентів (654 з 1256 опитаних осіб)), а ще 33% з них (413 осіб) вважають, що це варто робити тільки «частково».

4. Цікавими з огляду завдань економічної діяльності та існуючих у зв'язку з цим проблем, можна вважати й відповіді юристів на питання щодо підвищення податків залежно від отримуваних доходів за рахунок встановлення відповідної шкали.

Зокрема, 20% зазначених респондентів (247 з 1256 осіб) такий підхід не підтримують, а ще 29% із них (367 осіб) вважають, що вказані дії держава має вчиняти «частково».

Не менш практично значущими з цього приводу, як видається, слід визнати й результати опитування юристів щодо необхідності подальшої приватизації державних підприємств в Україні, а саме – тільки 14% респондентів (176 з 1256 осіб) підтримують такий підхід, а ще 38% (477 осіб) вважають, що це слід робити «частково».

Більш того, 77% зазначених респондентів (966 з 1256 осіб) переконані, що у випадках нерентабельної діяльності або нецільового використання новими власниками колишніх державних підприємств слід здійснювати їх націоналізацію (деприватизацію).

5. Лише 5% опитаних юристів (51 з 1256 респондентів) виступають проти посилення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері економіки в умовах воєнного стану в Україні, а ще 24% (306 осіб) переконані, що такі видозміни у чинне законодавство слід вносити «частково».

У такому ж контексті, як видається, варто оцінити й результати опитування зазначених респондентів щодо встановлення кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі за розкрадання в економіці в особливо великих розмірах в умовах воєнного стану.

Зокрема, тільки 12% опитаних юристів (143 з 1256 осіб) висловились проти такої пропозиції.

6. Переважна більшість респондентів переконана також, що серед членів наглядових рад

суб'єктів економічної діяльності не можуть бути представники іноземних держав (з цього приводу «ні» повідомили 65% опитаних юристів (817 з 1256 осіб) та «частково» – 17% (216 осіб).

У даному контексті, звертає на себе увагу і той факт, що у сьогоденні в умовах європейських та євроатлантичних намірів України 25% опитаних юристів (313 з 1256 осіб) вважають, що у правовому забезпеченні розвитку економіки нашої держави неналежним чином використовується зарубіжний досвід, а ще 41% (516 респондентів) переконані, що така діяльність є «частковою».

7. У контексті мети і завдань даного дослідження, кримінологічно значущими можна визнати й отримані відповіді юристів на питання щодо встановлення максимальної межі заробітної плати для керівників державних підприємств, установ та організацій, а сама – тільки 9% (113 з 1256 осіб) вважають, що цього робити не слід, а ще 48% (599 осіб) – «частково».

Знову ж таки, у сенсі існуючих на сьогодні проблем в економіці, звертають на себе увагу отримані в ході анонімного опитування юристів результати щодо стану реалізації у сьогоденні принципів публічності та прозорості в економічній діяльності держави.

Зокрема, 43% зазначених респондентів (543 з 1256 осіб) переконані, що цей стан є незадовільним, а ще 30% (379 осіб) – «частково».

8. Враховуючи особливості формування та розвитку правової свідомості у юристів, дещо очікуваними були відповіді цих респондентів на питання щодо регулювання в Україні економічних відносин на рівні нормативно-правових актів. Так, тільки 8% (103 з 1256) опитаних осіб вважають, що це слід робити.

Натомість, більшість із них («ні» – повідомили 65% (818 респондентів) та «частково» – 27% (335 осіб)) переконані, що такого робити не слід.

Не менш практично значущими можна визнати й відповіді опитаних юристів щодо відповідності чинного законодавства з питань економічної діяльності Конституції України [8, с. 245–250].

Зокрема, 36% вказаних респондентів (444 з 1256 осіб) в анкеті опитування обрали варіант свого відношення до даної проблеми – «ні», а ще 37% (469 осіб) – «частково».

9. 61% юристів (777 з 1256 опитаних осіб) повідомили, що не варто приватизовувати або віддавати у строкову оренду для приватних структур природні ресурси України, а ще 30% (388 осіб) – що такі дії слід вчиняти «частково».

Не менш теоретично та практично значущими у зв'язку з цим можна вважати й результати опитування юристів щодо оцінки правового забезпечення життєвого рівня в Україні.

Зокрема, 37% цих респондентів (465 з 1256 осіб) вважають цей рівень незадовільним, а ще 32% (412 осіб) – «частково».

10. Переважна більшість опитаних юристів (52% (659 з 1256 респондентів)) переконані, що громадські ради на держаних підприємствах працюють неефективно, а ще 30% із них (26%) вважають таку діяльність «частково» ефективною.

У такому сенсі ж оцінена зазначеними респондентами й діяльність контрольно-ревізійних органів в Україні.

Зокрема, тільки 27% з них (334 з 1256 опитаних осіб) повідомили, що роботою вказаних державних органів вони задоволені (відповіли «так»), а ще 26% (333 особи) вважають її «частково» задовільною.

11. Як видається, кримінологічно значущими можна визнати й ті результати опитування юристів, що стосуються відповідності економічним та іншим соціально-правовим реаліям сучасної Стратегії сталого розвитку економіки в Україні, а саме – майже однакова кількість респондентів має протилежні погляди на зазначену проблему. Так, 35% респондентів (439 з 1256 осіб) вважають, що дана державна програма відповідає тим життєвим обставинам, що склались в економіці, а 32% з них (405 осіб) – переконані, що така відповідність відсутня, а ще 33% (412 осіб) відпо-

віли, що вказана Стратегія тільки «частково» відображає існуючі в нашій країні економічні та інші соціально-правові реалії.

12. Не менш цікавими та такими, що мають теоретичне і практичне значення, є і відповіді опитаних юристів на питання щодо формування керівництва міністерств, відомств та державних підприємств за так званою «політичною» квотою.

Зокрема, 64% респондентів (803 з 1256 осіб) відповіли на нього – «ні», а ще 15% – «частково».

У контексті виявлення детермінант, які знижують ефективність розвитку національної економіки, важливими, як видається, можна визнати й відповіді опитаних юристів на питання щодо справедливості оплати праці висококваліфікованих робітників (спеціалістів) на держаних підприємствах України, а саме – 56% із них (711 з 1256 респондентів) повідомили, що – «ні», а ще 25% (323 особи) – «частково».

Висновки. Отже, якщо в цілому оцінити отримані результати анонімного опитування юристів, то слід констатувати, що на сталий розвиток економіки в Україні негативно впливає низка проблем, детермінованих різноманітними обставинами (законодавчого, правозастосовного, організаційно-управлінського та іншого характеру), вирішення яких має стати пріоритетним завданням нашої держави та специфічним напрямом («Шляхи усунення, блокування, нейтралізації тощо причин і умов, які сприяють виникненню та розвитку негативних явищ і процесів в Україні»).

Список літератури:

1. Втрати силових структур України внаслідок російського вторгнення в Україну. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: <https://kse.ua>2024/04-PDF>.
3. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: проект Закону України / авт. кол. народних депутатів: О. А. Недова, А. В. Бабак, О. В. Співаковський, О. В. Кірш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Емпіричні методи дослідження. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : У 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.
6. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів / за ред. П. С. Прибутька. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.
7. Горбач Л. М., Плотніков О. В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 224 с.
8. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Б. М. Головіна. Харків: Право, 2020. 384 с.

Kovalenko V.V. LEGAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UKRAINE THROUGH THE EYES OF LAWYERS: THEORETICAL AND EMPIRICAL RESEARCH

This scientific article analyzes the results of an anonymous survey of legal professionals on issues related to sustainable economic development, and also identifies theoretical and applied problems that require resolution at the doctrinal level.

In particular, it was found that the majority of these respondents consider the current state policy on this issue to be inappropriate and requires improvement of the legal mechanism for ensuring sustainable development of the economy of our state at all levels (legislative, law enforcement, organizational and managerial, etc.).

In this regard, the fact that this process is affected by a number of problems determined by various reasons, conditions and correlates, the solution of which lies in the field of scientific developments and their activation, taking into account the present in Ukraine (war with Russia; state budget deficit; inflationary processes, etc.) is also proven.

Based on the results of this study, it was stated that there is a need for a more detailed and objective study of foreign experience on issues related to the post-war development of the economy and the rational and effective use of existing resources at that time, the use of which was carried out due to strict legal support for all aspects of economic activity.

Among other problems that may become the subject of separate and comprehensive scientific studies on the above-mentioned issues, this scientific study draws attention to the following problems: a) improper implementation of reforms in the economic sphere; b) narrowing of the economic rights of both citizens and business entities existing in the law; c) unsatisfactory cooperation of Ukraine with the International Monetary Fund (IMF); d) with the subjective approach of the state to taxation of income of individuals and legal entities; e) with inadequate response of the state to cases of theft of other people's property and the establishment in this regard of rather mild types of legal liability and punishments; etc.

Key words: sustainable economic development, legal support, empirical research, respondents, lawyers, state policy in the field of economics, economic reforms.